

KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA

MARTIN SELIGER, *Ideology and Politics*, George Allen & Unwin Ltd, London 1976, 352 s.

Kiinnostus ideologioihin on jossain määrin vähentynyt sen jälkeen kun ideologian taantumista (the end of ideology) ja elpymistä koskeva välienselvittely oli saatettu päätökseen tämän vuosikymmenen taitteessa.

Israelilainen tutkija Martin Seliger on IPSA:n johdon jäseniä ja muutenkin tunnettu erikoisalansa edustaja. Vastailmestyneessä teoksessaan Seliger ei tyydy vain tarkastelemaan ideologiakäsitteen dimensioita eri tulkitsijoiden näkökulmasta. Hän pyrkii johdonmukaisesti tuomaan esiin uuden käsitteelliskäsitteen vanhojen sijaan.

Tekijä jakaa ideologiakäsitteen tulkinnat kahteen ryhmään. Niin sanottu »rajoittunut» (restrictive) ideologiakäsite on tähän saakka ollut yleisesti vallalla. Marx ja Engels olivat kirjoittajan mielestä tämän kannattajia koska olivat taipuvaisia sulkemaan käytännön politiikan sovellutukset pois ideologiakäsitteestään (sen marxilaisen ajatuksen että vain kommunismi olisi tiedettä ja muut ajatussuunnat pelkkiä »ideoologioita» Seliger hylkää ilman muuta). Päätettyään että marxilaisuus edustaa ideologiaa tutkijan olisi pitänyt pohtia, miksi Marx jo vuonna 1852 esitti proletariaatin diktatuurin soveltamista tietyssä kommunismin (socialismin) rakentamisen vaiheessa. Tämä »opinkappale» ei käsitteellisesti kuulu varsinaisesti marxilaiseen perusideologiaan vaan nimenomaan sen käytännön sovellutukseen (eikä näin ollen edusta rajoittunutta ideologiakäsitettä).

Rajoittunut ideologiakäsite ei kuitenkaan saavuttanut kantovoimaa pelkästään Marxin ja Engelsin tulkintojen avulla. Behavioralistinen suuntaus toi yhdessä fenomenologian ja eksistentiaalismin (!) kanssa tämän ideologiakäsitteen yleiseen tietouteen. Ideologioiden taantumisesta (the end of ideology) tai elpy-

misestä käyty kiista lähti myös rajoittuneesta ideologiakäsitteestä. Professori Seliger toteaa aivan oikein muun muassa tämän arvostelun kirjoittajan analysoineen puolueideoologioita rajoittuneesta näkökulmasta vuonna 1969 ilmestyneessä väitöskirjassaan (*The Profile of Party Ideologies*). Minun todisteluni liikkui perustavan ideologian (fundamental ideology) eikä niinkään soveltavan (operative ideology) ideologian kentässä. Empiirisen aineiston ylenmääräinen kerääminen käytännön politiikasta olisi tuskin paljoakaan lisännyt teesini vakuuttavuutta, tarkoituksenahan oli vain osoittaa »the end of ideology»-käsitys ja Robert Michelsin transgression laki vääräksi.

Ylläolevasta on jo implisiittisesti käynyt ilmi että Martin Seliger pitää »kaikenkattavaa» ideologian käsitettä (inclusive ideology) käyttökelpoisempuna analyttisenä välineenä kuin »rajoittunutta» ideologiakäsitettä.

Hänen mielestään ei voi olla ideologiaa ilman politiikkaa eikä politiikkaa ilman ideologiaa. Kaikki uskomusjärjestelmät ovat ideologisia. Ideologiaan kuuluvat uskomukset liittyvät taas poliittiseen järjestelmään jolloin »järjestelmä»-käsitettä (system) sovelletaan sanan laajassa merkityksessä.

Kaikenkattava ideologia (inclusive ideology) jakautuu kahteen osaan: perustava ideologia (fundamental ideology) ja toimiva ideologia (operational ideology). Ensinmainittu ideologia ilmaisee esimerkiksi liberalismia, sosialismin, kommunismin tai konservatismia tai näitä ismejä edustavien poliittisten puolueiden perimmäisiä näkemyksiä. On samantekevää esiintyvätkö nämä julkisivuideologiana eli siis ohjelmissa ja vastaavissa dokumenteissa tai piiloideoologioina, käytettynä ryhmän sisäiseen aatteelliseen keskusteluun. Ideologian soveltaminen käytäntöön ja ilmeisesti myös politiikan käytännössä havaittavat teot edustavat toimivaa ideologiaa.

Kaikenkattava ideologiakäsite ei ole Martin Seligerin keksintö. Eräät tutkijat ja poliitikot ovat aina vuosisadan alusta alkaen viitanneet tämäntapaisen ilmiön esiintymiseen. Max Weber ja Karl Mannheim ovat tunnetuimpia klassikoita näiden »selvänäkijöiden» joukossa. Kuuluisin on varmasti Lenin joka niin tekijän kuin arvostelijankin mielestä oli ilmetty kaikenkattavan ideologiakäsitteen puolestapuhuja; Leninin puolueoppia ja mm. NEP-kauden politiikkaa on pidettävä varsin selväpiirteisenä perusideologian soveltamistaidon osoituksena.

Seliger ei turvaudu omakohtaisiin empiirisiin havaintoihin analyttisen käsitedikotomiansa tueksi vaan etsii näyttöä alan empiiristä lähteistä sekä historian opetuksista. Kommunistien vallankumouksen jälkeinen politiikka ja Ison-Britannian puolueiden suhtautuminen kansallistamiseen tai koulujärjestelmään tarjoavat esimerkkejä kirjoittajan lähtökohdan tueksi.

Teoksen tarkoituksena onkin vain arvostella tähänastaisia ideologiakäsitteitä ja luoda pätevä analyttinen väline empiiristen tutkimusten vauhdittamiseksi.

Dikotomiapari perustava-toimiva ideologia tarjoaa mielestäni erinomaisen lähtökohdan muun muassa sen seikan selvittämiseksi missä määrin poliittiset ryhmät todella toimivat sanojensa mukaisesti. Hallituspuolueiden voidaan olettaa vesittävän perustavan ideologiansa harjoittaessa toimivaa ideologiaa. Seliger olettaa lisäksi toimivalla tasolla vesittyneen ideologian potevan kärjistynyttä ristiriitaa omassa piirissään (kun taas kilpaileviin puolueihin nähden esiintyy tavallista enemmän yksimielisyyttä).

Maamme poliittisesta elämästä löytyy loputtomasti tutkimisen arvoisia kysymyksiä tästä lähtökulmasta katsoen. Minua on viime vuosina askarruttanut näennäiseen epäideologiaan liittyvät kysymykset. Ovatko esimerkiksi korkeakoulujen tutkinnon uudistukseen liittyvät toimet, jotka on jatkuvasti nähty ja esitetty »teknisinä» tai tieteellisesti omintakeisina ongelmina, olleetkin johdonmukaista (tietoista tai tiedotonta) perustavan ideologian soveltamista? Vievätkö jäljet syltityhtealta ja onko tuo tehdas liberaalinen, konservatiivinen, sosialistinen vai peräti (tekno)fasistinen? Eihän sillä ole väliä kummasta käsitedikotomian yksiköstä tut-

kimus lähtee liikkeelle. Perustavan ideologian ja toimivan ideologian välinen yhteys on joka tapauksessa mielekäs analyttinen lähtökohta.

Israelilainen tutkija tarjoaa epäilemättä luettavaksemme politiikan teorianmuodostuksen kannalta merkittävän teoksen. Esitystapa on tosin raskassoutuinen eikä tekijä ole riittävästi pystynyt välttämään liian isoisällisiä tai ylimalkaisia päätelmiä. Tämäntapaisia »opuksia» rasittaa usein suorastaan rönsyilevä viittaminen klassikkojen joskus hyvinkin rajallisesti asiaa sivuaviin lausumiin.

Ralf Helenius